

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ І МОДЕЛЬ СИСТЕМИ НЕПЕРЕРВНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ НА ТАКТИЧНОМУ ТА ОПЕРАТИВНОМУ РІВНЯХ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

PEDAGOGICAL CONDITIONS AND MODEL OF THE SYSTEM OF CONTINUOUS PHYSICAL TRAINING OF BORDER GUARD OFFICERS AT THE TACTICAL AND OPERATIONAL LEVELS OF MILITARY EDUCATION

У статті представлено педагогічні умови і модель системи неперервної фізичної підготовки офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативному рівнях військової освіти. З'ясовано, що для поліпшення якості фізичної підготовки курсантів і слухачів доцільним є обґрунтування педагогічних умов, які є важливим компонентом відповідної системи неперервної фізичної підготовки офіцерського складу під час здобуття військової освіти. Ці педагогічні умови мають вирішити низку суперечностей, що мають місце в освітньому процесі. Оскільки для будь-якої системи існують специфічні умови ефективного функціонування, то за результатами дослідження визначено перелік педагогічних умов, що можуть поліпшити якість неперервної фізичної підготовки офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативному рівнях військової освіти у ВНЗ ДПСУ. З урахуванням результатів наукових праць зроблено висновок, що педагогічні умови – це визначені дослідно-експериментальним шляхом чинники і обставини освітнього процесу у ВНЗ, що охоплюють елементи змісту професійної і фізичної підготовки, інноваційні й ефективні форми, технології, методи, прийоми і засоби, що необхідні для формування і розвитку здатності до постійного професійного фізичного розвитку та самовдосконалення, застосування у процесі оперативно-службової діяльності набутих прикладних і методичних знань з фізичної підготовки, прикладних рухових вмінь і навичок особистої безпеки, навичок захисту і нападу з використанням спеціальних засобів та прийомів рукопашного бою, умінь застосовувати фізичну силу та спеціальні засоби при виконанні службових обов'язків, а також фізичної витривалості переносити фізичні навантаження без зниження професійної працездатності в умовах повсякденної діяльності з охорони державного кордону, а при необхідності і при веденні сучасного бою.

Ключові слова: педагогічні умови, фізична підготовленість, офіцери-прикордонники, тактичний рівень військової освіти, оперативний рівень військової освіти, концепція, система фізичної підготовки.

The article presents pedagogical conditions and model of the system of continuous physical training of border guard officers at the tactical and operational levels of military education. It is found that in order to improve the quality of physical training of cadets and students; it is advisable to substantiate the pedagogical conditions, which are an important component of the relevant system of continuous physical training of officers in the course of military education. These pedagogical conditions should resolve a number of contradictions that take place in the educational process. Since for any system there are specific conditions for effective functioning, the results of the study have identified a list of pedagogical conditions that can improve the quality of continuous physical training of border guard officers at the tactical and operational levels of military education in the SBGSU higher educational institutions. Taking into account the results of scientific works, it has been concluded that pedagogical conditions are the factors and circumstances of the educational process in higher education institutions, which are determined by experimental research, covering the elements of the content of professional and physical training, innovative and effective forms, technologies, methods, techniques and means necessary for the formation and development of the ability for continuous professional physical development and self-improvement, applying in the process of operational and service activities the acquired applied and methodological knowledge of physical training, practical motor skills and personal safety skills, skills of defence and attack with the use of special means and techniques of hand-to-hand combat, the ability to use physical force and special means in the performance of official duties, as well as physical endurance for physical exertion without reducing professional efficiency in the conditions of daily activities for the protection of the state border, and, if necessary, in modern combat.

Key words: pedagogical conditions, physical preparedness, border guard officers, tactical level of military education, operational level of military education, concept, system of physical training.

УДК 355.233.2:796:356.13(043.3)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/53.1.21>

Гнидюк О.П.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри фізичної підготовки та особистої безпеки
Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Постановка проблеми у загальному вигляді. Результати аналізу системи фізичної підготовки курсантів слухачів у вищому військовому навчальному закладі (далі – ВНЗ) Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ) дозволили зробити висновок, що традиційний освітній процес має суттєві резерви для вдосконалення системи неперервної фізичної підготовки офіцерського складу на тактичному та оперативному рівнях військової освіти. Мета цього

процесу – формування і розвиток здатності, що охоплює прагнення курсантів і слухачів до постійного професійного фізичного розвитку та самовдосконалення, готовності застосовувати у процесі майбутньої оперативно-службової діяльності набуті прикладні і методичні знання з фізичної підготовки, прикладні рухові вміння і навички особистої безпеки, навички захисту і нападу з використанням спеціальних засобів та прийомів рукопашного бою, застосовувати фізичну

силу та спеціальні засоби у визначених законодавством ситуаціях під час виконання службових обов'язків.

Для поліпшення якості фізичної підготовки курсантів і слухачів доцільним є обґрунтування педагогічних умов, які є важливим компонентом відповідної системи неперервної фізичної підготовки офіцерського складу на тактичному та оперативному рівнях військової освіти. Ці педагогічні умови мають вирішити низку суперечностей, зокрема між:

реальним станом фізичної підготовки випускників ВВНЗ ДПСУ, що обіймають первинні посади у підрозділах прикордонного відомства – з одного боку та сучасними вимогами ДПСУ, потребами забезпечення оперативно-службової діяльності щодо якості фізичної підготовки офіцерських кадрів – з іншого боку;

практикою регулювання освітньої підготовки офіцерів у ВВНЗ нормативними актами МОН України та МВС – з одного боку та потребою щодо запровадження нових моделей освітньої підготовки (у тому числі й фізичної) здобувачів тактичного рівня вищої військової освіти у стандартах професійної підготовки, що формуються адміністрацією ДПСУ;

необхідністю оновлення методики фізичної підготовки офіцерів-прикордонників на тактичному рівні військової освіти та повільним осучасненням форм і методів цього процесу у ВВНЗ ДПСУ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти фізичної підготовки військовослужбовців сектору безпеки і оборони представлені у А. Андреса (удосконалення фізичної підготовки багатоборців військово-спортивного комплексу) [1], О. Діденка, С. Шумовецької та О. Луцького (професійна підготовка співробітників прикордонної служби Сполучених Штатів Америки та Європейських країн) [2]. Дослідник К. Пронтенко представив методику формування готовності фахівців прикордонної служби до застосування заходів фізичного впливу в оперативно-службовій діяльності [3]. Дослідники О. Наговіцин [4] і І. Скворок [5] у своїх публікаціях розкрили особливості проведення військової підготовки у країнах НАТО та збройних силах США, а також характеристику і особливості підготовки офіцерів запасу в зарубіжних країнах. Особливості формування потреби у фізичному самовдосконаленні співробітників сектору безпеки і оборони, у тому числі їхньої фізичної підготовки розкрито у публікаціях В. Антонця [6], а О. Багас дослідив вплив фізичної підготовки на самопочуття і розумову працездатність військовослужбовців [7]. Питання формування умінь застосування спеціальних засобів і зброї майбутніми офіцерами-прикордонниками у процесі фахової підготовки було предметом уваги В. Волошина [8], а особливості підготовки

до фізичного виховання особового складу узагальнив А. Мельніков [9].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас поза увагою вчених залишається з'ясування та обґрунтування педагогічних умов неперервної фізичної підготовки офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативному рівнях військової освіти.

Мета статті. Оприлюднення та обґрунтування педагогічних умов неперервної фізичної підготовки офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативному рівнях військової освіти.

Виклад основного матеріалу. З урахуванням результатів наукових праць зроблено висновок, що педагогічні умови – це визначені дослідно-експериментальним шляхом чинники і обставини освітнього процесу у ВВНЗ, що охоплюють елементи змісту професійної і фізичної підготовки, інноваційні й ефективні форми, технології (та їх елементи), методи, прийоми і засоби, що необхідні для формування і розвитку здатності до постійного професійного фізичного розвитку та самовдосконалення, застосування у процесі оперативно-службової діяльності набутих прикладних і методичних знань з фізичної підготовки, прикладних рухових вмінь і навичок особистої безпеки, навичок захисту і нападу з використанням спеціальних засобів та прийомів рукопашного бою, умінь застосовувати фізичну силу та спеціальні засоби при виконанні службових обов'язків, а також фізичної витривалості переносити фізичні навантаження без зниження професійної працездатності в умовах повсякденної діяльності з охорони державного кордону, а при необхідності і при веденні сучасного бою.

З урахуванням висновків наукових праць [1; 3; 6–9] встановлено, що результативність неперервної фізичної підготовки офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативному рівнях військової освіти у ВВНЗ ДПСУ можуть впливати чинники, що пов'язані з основними сферами та підсистемами освітнього процесу, а саме: з *мотиваційною компонентою, з когнітивно-змістовою сферою, зі сферою самостійної навчальної діяльності суб'єктів учіння, а також з підсистемою контролю і моніторингу*. Разом з цим вибір педагогічних умов залежить також від обраного загальнонаукового підходу або підходів, з позиції яких пропонується впливати на процес, що досліджується.

Зокрема, *ресурсний підхід* визначає акцент на розвитку потенційних можливостей людини шляхом певної сукупності умов і засобів. При цьому ресурсами є зовнішні (засоби й умови навчального середовища) і внутрішні (індивідуальні, особистісні) можливості [10, с. 5].

Через призму *системного підходу* неперервну фізичну підготовку офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативному рівнях військової

освіти у ВВНЗ ДПСУ треба розглядати як функціональну систему, що охоплює мету і завдання підготовки, сукупність технологій, методів, форм і засобів діяльності, всіх учасників освітнього процесу і зв'язки між ними, їхній особистісний потенціал [11].

Аксіологічний підхід визначає пріоритет формування у здобувачів освіти загальнолюдських і професійних цінностей (здоров'я, спорт, здоровий спосіб життя, високий рівень фізичної культури), розвиток спрямованості курсантів і слухачів на неперервний професійний розвиток і фізичне вдосконалення тощо.

Діяльнісний підхід передбачає, що фізична підготовка офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативному рівнях військової освіти відбувається під час навчальної діяльності та самостійної навчально-пізнавальної діяльності, спортивної та змагальної діяльності. потребує послідовного залучення курсантів до різноманітних видів навчальної діяльності.

Застосування компетентнісного підходу означає, що навчальна діяльність курсантів і слухачів зводиться не лише до набуття знань, умінь і навичок, а передбачає їхню єдність, взаємопроникнення та доповнення професійно-важливими властивостями особистості.

Щодо мети *особистісно орієнтованого* підходу, то він передбачає засвоєння предметних знань фізичного виховання, формування відповідних умінь і навичок як засобу саморозвитку особистості, становлення її як суб'єкта діяльності, формування життєвих компетентностей, сприяння розумовому, моральному, фізичному розвитку суб'єктів учіння, а також урахування їхніх особистісних потреб та інтересів.

Андрагогічний підхід передбачає врахування особливостей педагогічної взаємодії зі слухачами оперативного рівня військової освіти, наявності у них професійного та життєвого досвіду, певних культурних, освітніх і професійних запитів. Реалізація цього підходу передбачає створення такого освітнього середовища, яке характеризується поєднанням педагогічної співтворчості викладачів і здобувачів вищої освіти, індивідуалізацією і диференціацією навчання, орієнтацією на мотивацію слухачів як важливу умову професійного розвитку і фізичного вдосконалення.

Отже, педагогічні умови поліпшення якості неперервної фізичної підготовки офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативному рівнях військової освіти мають урахувувати положення зазначених наукових підходів, результати аналізу практики фізичної підготовки, а також чинники, що пов'язані з основними підсистемами освітнього процесу. З урахуванням проведеного дослідження зроблено припущення, що неперервна фізична підготовка офіцерів-прикордонників на тактичному

та оперативному рівнях військової освіти у ВВНЗ ДПСУ буде результативною, якщо її розглядати як систему. Оскільки для будь-якої системи існують специфічні умови ефективного функціонування, то за результатами дослідження визначено перелік педагогічних умов, що можуть поліпшити якість неперервної фізичної підготовки офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативному рівнях військової освіти у ВВНЗ ДПСУ, зокрема:

розвиток сприятливого соціально-психологічного середовища у ВВНЗ для фізичного самовдосконалення та саморозвитку курсантів і слухачів;

впровадження регулярного експрес-контролю і моніторингу загальної та спеціальної фізичної підготовленості курсантів і слухачів;

проектування та моделювання змісту фізичної підготовки курсантів і слухачів з урахуванням контексту майбутньої професійної діяльності та завдань оперативно-службової та службово-бойової діяльності;

залучення всього контингенту здобувачів освіти до занять видами спорту у процесі професійної підготовки у ВВНЗ;

запровадження індивідуального обліку результатів фізичної підготовки та спортивних досягнень курсантів і слухачів;

розвиток у курсантів і слухачів ціннісного ставлення до здоров'я, спорту та занять з фізичної підготовки і особистої безпеки;

впровадження індивідуального підходу до планування і проведення занять з урахуванням вікової групи, фізичного стану, спортивних досягнень і освітньої спеціалізації здобувачів освіти;

розвиток професійної майстерності викладачів дисциплін фізичної підготовки, застосування сили та особистої безпеки шляхом організації методичного супроводу та залучення професійних експертів, тренерів і фахівців спортивної галузі;

комплексна інтеграція змісту дисциплін фізичної підготовки, особистої безпеки та застосування сили зі змістом загальновійськових та військово-спеціальних дисциплін;

запровадження елементів сучасної спортивної дидактики, Бойової армійської системи (БАРС), уніфікованих програм підготовки прикордонників країн ЄС і стандартів військової освіти;

впровадження ІКТ, цифрових засобів, соціальних мереж, мобільних додатків і Інтернет у процесі неперервної фізичної підготовки курсантів і слухачів.

Визначення педагогічних умов дозволяє перейти до реалізації наступного завдання – проектування моделі системи неперервної фізичної підготовки офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативному рівнях військової освіти у ВВНЗ ДПСУ.

Систему неперервної фізичної підготовки курсантів і слухачів на тактичному та оперативному

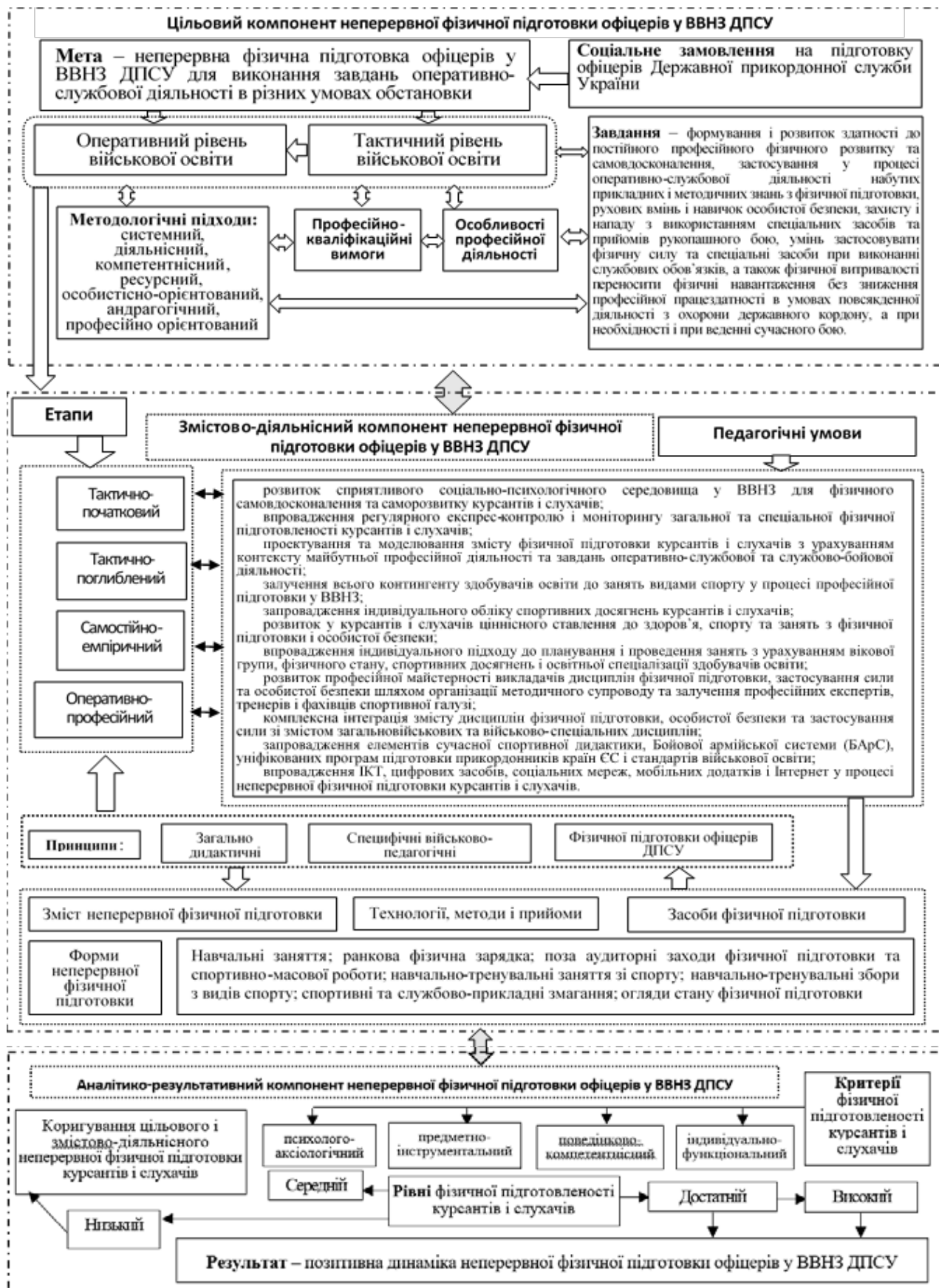

Рис. 1. Структурна модель системи неперервної фізичної підготовки офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативному рівнях військової освіти

рівнях військової освіти можна представити як модель цілеспрямованої, свідомо організованої, динамічної взаємодії викладачів, управління навчального закладу та здобувачів освіти (рис. 1).

Зміст цільового компоненту моделі системи визначається соціальним замовленням на підготовку офіцерських кадрів для ДПСУ. Метою неперервної фізичної підготовки офіцерів у ВВНЗ ДПСУ для виконання завдань оперативно-службової діяльності в різних умовах обстановки

Щодо принципів, вимоги яких потрібно урахувати у процесі неперервної фізичної підготовки курсантів і слухачів на тактичному та оперативному рівнях військової освіти, то їх було визначено методом експертної оцінки. Ці принципи є складовою частиною змістово-діяльнісного компоненту системи неперервної фізичної підготовки офіцерів і безпосередньо мають вплив на етапи цього процесу. Йдеться про тактично-початковий етап (охоплює перший і другий курс навчання і передбачає оволодіння уміннями і навичками з фізичної підготовки в обсязі посади командира взводу), тактично-поглиблений (охоплює третій і четвертий курси навчання, передбачає оволодіння фізичним вправам у обсязі посади командира роти, командира батальйону), самостійно-емпіричний (охоплює період від завершення навчання на тактичному рівня до вступу на оперативний рівень військової освіти) та оперативно-професійний (охоплює п'ятий і шостий рік навчання в магістратурі, передбачає підготовку офіцерів для виконання завдань на посадах командира механізованої бригади та на посадах в ДПСУ, що відповідно до вимог військово-облікових спеціальностей, передбачають наявність професійної кваліфікації офіцера оперативного рівня).

На кожному із зазначених етапів передбачено реалізувати педагогічні умови неперервної фізичної підготовки офіцерів-прикордонників.

Щодо *аналітико-результативного* компоненту системи неперервної фізичної підготовки офіцерів-прикордонників, то ним передбачено застосування контролю і моніторингу загальної та спеціальної фізичної підготовленості курсантів і слухачів завдяки системі критеріїв і показників.

Висновки. Реалізація авторської концепції передбачає впровадження змістовно-смыслового компоненту, зокрема педагогічних умов неперервної фізичної підготовки офіцерів-прикордонників.

Обґрунтування педагогічних умов і моделювання системи неперервної фізичної підготовки курсантів і слухачів на тактичному та оперативному рівнях військової освіти у ВВНЗ ДПСУ дозволяє здійснити дослідно-експериментальну перевірку авторських положень і пропозиції. Це завдання є перспективним для подальших розвідок у даному напрямі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрес А. С. Удосконалення фізичної підготовки багатоборців військово-спортивного комплексу : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вихов. і спорту : [спец.] 24.00.01 «Олімпійський і професійний спорт». Львів, 2006. 22 с.

2. Шумовецька С., Діденко О., Луцький О. Професійна підготовка співробітників прикордонної служби Сполучених Штатів Америки та Європейських країн. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*, 2021. 25(2), с. 207-224. URL: <https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v25i2.792>

3. Пронтенко К. В. Теоретичні і методичні засади навчання гирьового спорту курсантів військових закладів вищої освіти у процесі фізичного виховання : дис... д-ра пед. наук : 13.00.04 Житомирський військовий інститут імені С. П. Корольова. Житомир, 2018. 687 с.

4. Наговіцин О. П. Особливості проведення військової підготовки у країнах НАТО та збройних силах США. *Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки і спорту у Збройних Силах України, правоохоронних органах, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 21–22 листопада 2019 р.) Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського. Київ : НУОУ, 2019. 416 с.

5. Скворок І. М. Підготовка офіцерів запасу в зарубіжних країнах. *Військова освіта*. 2013. № 1. С. 207–216. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vios_2013_1_26.pdf.

6. Антонець, В. Ф. Формування потреби фізичного самовдосконалення у майбутніх офіцерів-прикордонників: автореф. дис... канд. пед. наук: 20.02.02; Хмельницький, Академія прикордонних військ України ім. Богдана Хмельницького, 1998. 20 с.

7. Багас О., Ковальчук Р., Неділько А. Вплив рівня фізичної підготовки на самопочуття і розумову працездатність військовослужбовців. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. серія: психологічні науки*. № 1(9) 2018, с. 17–25.

8. Волошин В. Д. Формування умінь застосування спеціальних засобів і зброї майбутніми офіцерами-прикордонниками у процесі фахової підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Богдана Хмельницького, 2018. 20 с.

9. Мельников А. В. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до фізичного виховання особового складу: автореф. дис. ... д. пед. наук : 13.00.04 Хмельницький, Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Богдана Хмельницького, 2020. 40 с.

10. Литвин А. В. Методологічні засади поняття «педагогічні умови»: на допомогу здобувачам наукового ступеня. Львів : СПОЛОМ, 2014. 76 с.

11. Вознюк О. В., Дубасенюк О. А. Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 684 с.